

Hvem bør eie industrien her i landet?

- Eierskap og norsk industriell verdiskaping for fremtiden

Av: Leo A. Grünfeld

Går vi 25 år tilbake i tid, så det norske industrilandskapet helt annerledes ut. En av de viktigste endringene i dette landskapet er eierskapet til industrien. Gradvis har eierskapet blitt internasjonalt, og et stort antall kjernebedrifter innen tradisjonell industri eies nå av store utenlandske industrikonsern. Elkem eies av kinesiske Bluestar, Borealis og Hydro Polymer eies av engelske Ineos og Tinfos sin industriaktivitet i Sauda og Odda er tatt over av franske Eramet. Kabelproduksjonen til gamle STK i Halden eies av franske Nexans, Dyno er stykket opp og solgt ut og Nycomed er tatt over av General Electric. Kverneland har blitt en del av japanske Kubota, tyske Benteler har overtatt Hydros bildelfabrikk på Raufoss, og slik kan vi fortsette med et stort antall eksempler.

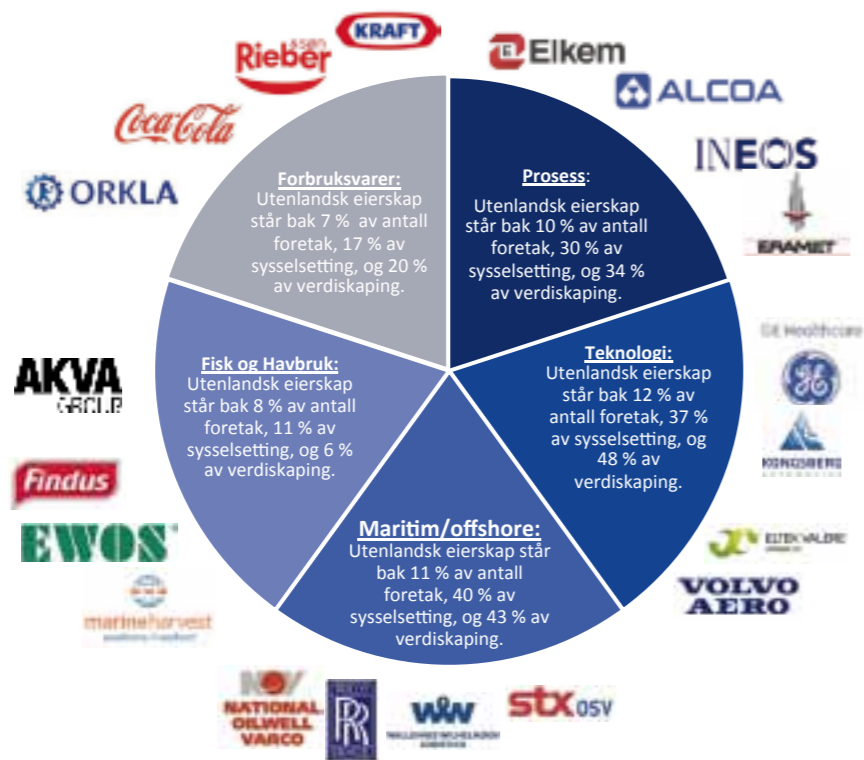
Samtidig har norsk industri tatt helt nye retninger. Nye tall fra Menon viser at industrilandskapet i dag domineres av offshore leverandørindustri som sysselsetter hele 110 000 personer og kan vise til en eksporter for 160 milliarder kroner i året. Til sammenligning sysselsetter all industri i Norge til sammen 250 000 personer. Offshore leverandørindustri har gjennomgående høy lønnsomhet og eksportgrad, og har tiltrukket seg betydelig utenlandsk oppmerksomhet. Gradvis blir derfor denne delen av industri-Norge internasjonalt. I figuren er alle industribedrifter i Norge delt inn i 5 kategorier: Prosessindustri, teknologiindustri, maritim/offshore, marin/sjømat og forbruksvarer. Det utenlandske eierskapet er mest dominerende innen de tre førstnevnte gruppene, der andelen av verdiskaping er på over 30 prosent. Det er også her vi har sett den sterkeste veksten i utenlandsk eierskap.

Denne utviklingen kommer egentlig ikke som noen stor overraskelse for meg som spesialist i internasjonal

økonomi. Land som fører en åpen og eksport-orientert politikk vil oppleve at en stor andel av verdiskapingen vil ha utenlandsk eierskap. Disse landene legger få føringer på flyt av kapital inn og ut av landet, og har et næringsliv som kan vise til høy internasjonal konkurransevne. Det overraskende er kanskje heller at dette mønsteret ikke har blitt tydeligere før. Vi ligger minst 10 år etter utviklingen i Sverige. På 90-tallet opplevde man i Sverige en dramatisk internasjonalisering av de store industribedriftene: Asea, Astra, Volvo personbiler, Saab, Pharmacia, Nobel, Alfa Laval, Swedus, Partena, Stora, Nordbanken og Swedish Match var alle dominerende selskaper med over 5 000 ansatte som i løpet av tiåret ble overtatt av utenlandske selskaper. Disse endringene skapte naturligvis mye debatt i vårt naboland, og mange – både økonomer og politikere - har hevdet at internasjonaliseringen av svensk næringsliv har hatt tydelige negative effekter for svensk økonomi. Endringene i eierskap har i alle fall hatt tunge regionale konsekvenser, om ikke nasjonalt.

Det er to viktige spørsmål man bør stille seg når et land står overfor denne typen industriell utvikling. For det første bør man spørre om ting gjøres annerledes når utenlandsk eierskap tar over industribedrifter som tidligere var norskeide. For det andre er det nødvendig å stille spørsmål om eventuelle endringer påvirker verdiskapingen her i landet på sikt.

Det første spørsmålet er det vanskeligste å svare på. Man kommer ikke utenom at utenlandske eiere i norske bedrifter ter seg svært ulikt. Amerikanske Kraft Foods har foretatt store strukturelle endringer av Freia og flyttet mye av aktiviteten og beslutningsmyndighet ut av landet.

Figur
Eierskapet i norsk industri. Logoene representerer noen av de største bedriftene innen hver kategori, målt i omsetning 2010.

Engelske Vickers har på sin side valgt å la Elkjøp ha betydelig autonomi, og benyttet bedriftens forretningsmodell og ledelse som spydspiss inn i nye europeiske markeder. Dette illustrerer at strategiene spriker.

Vi kan likevel trekke frem noen gjennomgående trekk ved utviklingen etter utenlandske eierovertakelser, som er av betydning for økonomien vi lever i. Hva utenlandske eiere gjør med industribedrifter i Norge koker primært ned til to sentrale strategiske valg: Hvor mye lokal beslutningsmyndighet det gis, og hvor de sentrale kompetansefunksjonene til selskapet lokaliseres (kalles ofte for hovedkontorfunksjoner). Det er også disse to dimensjonene den norske stat er opptatt av i sin eierskapsstrategi for å ivareta sentrale hovedkontorfunksjoner her i landet. Det er fire forhold som avgjør i hvilken grad beslutningsmyndighet og kompetansefunksjoner blir lagt til Norge eller til konsernets hjemland: (1) egenskaper ved den utenlandske eieren, (2) egenskaper ved markedet som det norske selskapet opererer i, (3) egenskaper ved det norske selskapet, og (4) egenskaper ved næringsmiljøet som det norske selskapet er en del av.

Dersom den utenlandske eieren er et konsern med et bredt spekter av virksomhetsområder, er sannsynligheten større for at beslutningsmyndighet og kompetanse blir værende i Norge. Typiske eksempler på dette er GEs kjøp av Nycomeds anlegg for produksjon og utvikling av kontrastvæske. GE er et differensiert industrikonsern og valgte å satse tungt på den norske enhetens spesialitet. Men samtidig fikk man en innsnevring av fokusområder i Nycomed. Kall det gjerne økt spesialisering gjennom utenlandsk eierskap. Denne typen spesialisering leder fort til at bidraget fra bedriften til omliggende næringsliv blir mer begrenset. Man får med andre ord litt mer lukkede næringsmiljøer. Det norske selskapet får dermed mindre mulighet til å delta i industrielle prosjekter i Norge, fordi dette normalt vil innebære en diversifisering av virksomheten. Det norske selskapet vil også ha både mindre interesse av og mulighet til å bidra til utvikling av den lokale klyngen.

Dersom markedet det norske selskapet konkurrerer i primært er lokalt/nasjonalt, vil det gi økt sannsynlighet for at beslutninger og kompetanse blir værende i Norge. Da er viktigheten av lokal kunnskap avgjørende. Dermed

blir også effekten på næringsmiljøet rundt mindre preget av eierskapet. Dersom selskapet i Norge sitter på spesielle egenskaper og ressurser, vil utenlandske eiere normalt tildele selskapet mer beslutningsmyndighet, samt bevare og videreutvikle kompetansen. Dette ser vi ikke minst innen maritim/offshore, der selskap som FMC og Rolls Royce har satset tungt på spesiell kompetanse i virksomhetene på Kongsberg og i Ulsteinvik/Møre. Sist men ikke minst vil graden av innveving og koblinger til lokalt næringsliv være avgjørende for hvor mye ressurser og kompetanse som blir værende i den norske virksomheten. Når slike koblinger er sterke (for eksempel avanserte kunde-leverandørforhold), slik som vi ser innen offshore leverandørindustri og sjømatrettet virksomhet, blir ressursene og beslutningene gjerne lagt til Norge. Da blir også effektene på næringsmiljøet rundt bedriftene av utenlandsk eierskap stort sett positive. Dette skjer fordi selskapet får tilført relevante ressurser fra sentralenhet og søsterselskaper i konsernet, for eksempel kunderelasjoner, leverandørrelasjoner, FoU-partnere og spesialisert kompetanse fra andre land.

Ovenfor har vi beskrevet et mønster der utenlandsk eierskap i norske industribedrifter har positive effekter for det lokale næringsmiljøet, dersom miljøet allerede er del av en sterk nasjonal klynge. Er klyngeegenskapene svake, kan derimot effektene av utenlandske eierovertakelser bli mindre positive. I deler av prosessindustrien og teknologirettet industri er klyngeegenskapene svakere, og man bør derfor være observant på effektene av eierskap. Dette kan være tilfellet der virksomheten er rent naturressursbasert. Men empirien forteller oss at det utenlandske eierskapet stort sett vokser frem der norsk kompetanse og næringsmiljøet er sterkt. Dermed får vi positive effekter av et internasjonalt eierskap. Forskningen viser da også at utenlandsk eide bedrifter i Norge gjør det uforholdsmessig bra målt i form av verdiskaping og sysselsetting. Og da har vi egentlig svart på det andre kjernes spørsmålet. Men dette gjelder ikke for alle deler av næringslivet.